

تأثیر مدیریت موثر ریسک بر عملکرد شرکت، مبتنی بر رویکرد رفتاری و کارکردی

دکتر فریدون رهنمای رودپشتی^۱، دکتر محمد رضا ستایش^۲، محسن جعفری^۳

چکیده

به طور معمول مدیریت ریسک در شرکتها برای کاهش اثرات مربوط به پیدایش شرایط نامساعد و تأثیرات رفتاری بر عملکرد و کارکرد به کار گرفته می‌شود. اشاره این تحقیق به توانایی مدیریت ریسک در پاسخگویی به عوامل بازار که فراتر از کنترل مدیریت هستند به منظور ایجاد ثبات سودآوری در شرکتها می‌باشد و نتیجه آن منتهی به ارتقاء اعتماد سرمایه‌گذاران و سهامداران در حفظ و ایجاد سرمایه‌گذاری و به دنبال آن بهبود عملکرد شرکتها می‌گردد که مبین رفتارهای عملکردی است. این مقاله یک بررسی پژوهشی می‌باشد که رابطه عملکرد شرکتها با مدیریت جامع ریسک پیرامون سرمایه‌گذاری شرکتها در ابداعات و سرمایه‌فکری را مورد آزمون قرار داده و نشان دهنده وجود یک رابطه مثبت معنادار به ویژه میان شرکتهایی می‌باشد که در ابداعات و هزینه‌های تحقیق و توسعه سرمایه‌گذاری انجام داده و همینطور شرکتهایی که سطح بالاتری از سرمایه‌فکری انسانها در اختیار دارند و در صنعتی با رشد سریع دانش به فعالیت می‌پردازند این نتایج شواهد عینی رفتارهای عملکردی و کارکردی و تأثیرات آن را آشکار می‌سازد.

واژگان کلیدی

مدیریت جامع ریسک، سرمایه‌فکری، ابداعات، سرمایه‌گذاری خاص شرکت، رفتارهای عملکردی و کارکردی

^۱ دانشیار، عضو هیات علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

^۲ استادیار، عضو هیات علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد

^۳ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

مقدمه

پیچیدگی محیطی، شدت رقابت، رواج تکنولوژی‌های نو و پیشرفته، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، شیوه‌های نوین عرضه کالاها و خدمات، مسایل زیست محیطی و سمت‌گیری سازمان‌ها از دارایی‌های مشهود به نامشهود و ... از عوامل عمده‌ای است که موجب شده سازمان‌ها و بنگاه‌های اقتصادی در دوران حیات خود با ریسک‌های بسیار متعدد و خطرات زیاد و حتی پیش‌بینی نشده مواجه شوند و به همین جهت آنها با انواع مقوله‌های مدیریت ریسک نظیر مدیریت ریسک بنگاه^۱، مدیریت ریسک کسب و کار و مدیریت ریسک استراتژیک مواجه هستند و به آنها توصیه شده‌است که برای مدیریت ریسک خود از این رویکردها استفاده نمایند. به بیانی دیگر در مواردی مشاهده می‌گردد، برخی شرکت‌ها در هنگام تغییر شرایط محیطی به طور پیوسته بیشتر از دیگران بازده کسب می‌نمایند. اما آیا این موفقیت به دلیل وجود مدیریت موثر ریسک بوده است؟ و اینکه تاثیرات رفتاری و کارکردی حاصل از مدیریت ریسک بر عملکرد تا چه اندازه بوده است؟ برآستی اگر چنین است چه چیزی می‌تواند این ارتباط را تبیین و مشخص سازد؟

این مقاله سعی در ارائه یک تعریف غیر متداول از مدیریت ریسک براساس تحقیقات توربن^۲ (۲۰۰۸) دارد. بطوری‌که مدیریت ریسک بعنوان ابزاری جهت پاسخگویی به ریسک‌های خارجی بازار که فراتر از کنترل مدیریت هستند، به منظور کاهش نوسان سودآوری شرکت شناخته می‌گردد. چرا که ثبات سودآوری ممکن است باعث کاهش احتمال درماندگی مالی شرکت و افزایش احتمال تهیه سرمایه‌ای با هزینه کم به منظور استفاده از طرح‌ها و موقعیت‌های مناسب تجاری شرکت شود.

از دیگر مزایای ایجاد یک مدیریت موثر ریسک در شرکت‌ها که مبتنی بر دیدگاه مرتبط بر منابع می‌باشد، می‌توان به ایجاد انگیزه‌ای قوی در میان سهامداران عمده شرکت اشاره کرد که با حفظ و گسترش سرمایه‌گذاری خود در شرکت در واقع در دارایی‌هایی که مختص شرکت بوده، سرمایه‌گذاری انجام داده و این موضوع ابزاری در جهت ایجاد فرصت‌های تجاری کارا و همچنین کسب مزایای رقابتی مناسب و قابل تحمل برای شرکت تلقی می‌گردد که جملگی علائم و نشانه‌های رفتاری در تصمیم‌گیری می‌باشد.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت فقدان مدیریت موثر ریسک در شرکت، منجر به تحمیل هزینه‌های مازادی به هر دو طرف (سرمایه‌گذار و سرمایه‌پذیر) و البته کاهش سطح عملکرد شرکت می‌شود. این امر شواهد عینی تاثیرات مدیریت موثر ریسک بر رفتارهای عملکردی می‌باشد که نشان‌دهنده مساله فراروی تحقیق حاضر است که ضرورت دارد از منظر متفاوت و غیرمتداول مورد پژوهش قرار گیرد.

1. Enterprise Risk Management (ERM)

2. Torben

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

امروزه مدیریت ریسک به عنوان یکی از نگرانی‌های مهم مدیران اجرایی در شرکت‌ها بوده و فعالیت‌های انجام شده در ارتباط با موضوع مدیریت ریسک رو به رشد و تکامل می‌باشد. با توجه به تحقیقات نگارنده‌گان، تحقیقات و مقاله‌های تجربی کم و معدودی در ارتباط با اثرات و کاربرد مسائل جنبی و متفرقه مربوط به این موضوع انجام شده است. از مهم‌ترین و متداول‌ترین تحقیقات این حوزه می‌توان به تحقیق توربن (۲۰۰۸) اشاره نمود که پژوهش حاضر بر این اساس تدوین شده است. به عبارت دیگر علیرغم رشد سریع این موضوع، امروزه مطالعات کاربردی کمی انجام شده تا مشخص سازد، آیا واقعاً اعمال مدیریت ریسک در عمل کارایی مطلوب را دارد یا خیر؟ دیگر این‌که میزان تأثیر مدیریت ریسک بر سطح عملکرد که جنبه عینی رفتار می‌باشد تا چه اندازه بوده است؟

شاید بتوان گفت تلاش‌های انجام شده در این نوع تحقیقات به دلیل پیچیدگی‌های مفهومی مدیریت ریسک و متعدد بودن روش‌های کنترل سود و زیان‌های پیدایش شرایط نامساعد در قالب روشی یکپارچه و راهبردی دچار اختلال شده است که نیازمند تحقیق جداگانه است.

تعریف مدیریت ریسک

مدیریت ریسک می‌تواند به عنوان روشی موثر در حداقل کردن اثرات نامطلوب ریسک و در طرف مقابل حداکثر کردن مزایای کسب شده از اثرات ریسک تعریف گردد ایزینگر^۱ (۱۹۹۱). چپمن^۲ (۱۹۹۷) نیز هدف اساسی از مدیریت ریسک را بهبود سطح عملکرد فرآیند از طریق شناسایی سیستماتیک، ارزیابی و مدیریت ریسک‌های مربوط به پروژه می‌شناسد. با این وجود، طبق تعاریف فوق می‌توان مدیریت ریسک را اغلب بعنوان اقدامات ویژه انجام شده در جهت کاهش اثر بالقوه ریسک پدیده‌هایی همچون نوسان قیمت‌ها، تصادفات، حوادث سیاسی، قطع زنجیره تامین مواد اولیه، پیشرفت‌های اقتصادی و تغییرات فناوری و ... تعریف کرد، که البته پیدایش این موارد (انحرافات بالقوه) نشان‌دهنده طیف وسیعی از ریسک‌های شرکت می‌باشد و هر کدام با مولفه‌های مختلفی در سازمان سر و کار دارند. براساس پژوهش ماهنامه تدبیر (۱۳۸۵) مدیریت موثر ریسک مربوط به مواجهه شرکت با ریسک‌های بازار و فرصت‌های تجاری احتمالی مربوط به این ریسک‌ها بوده، همچنین به عنوان ابزاری اثربخش برای پاسخ‌گویی به تمامی متغیرهای بیرونی بازار که فراتر از کنترل مدیریت شرکت، جهت کاهش نوسان سودآوری شرکت می‌باشند، تعریف می‌گردد.

از جمله این ابزارها و امکانات در اختیار مدیران، می‌توان به ایجاد مصونیت مالی مرتبط با عقد قراردادهای بیمه، اعمال کنترل‌های مدیریت، نقل و انتقال منابع و نیز اعمال روش‌هایی در جهت ارتقاء سودآوری شرکت از طریق تصمیم‌گیری‌های سنجیده و قابل دفاع و ... نام برد که همگی این موارد شامل اقداماتی در جهت کاهش پیدایش شرایط نامساعد در شرکت تلقی می‌گردد.

امروزه نیز کاربرد مدیریت ریسک را می‌توان در پی افزایش شدید استفاده شرکت‌ها از ابزارهای مشتقه (در جهت پوشش ریسک‌های مختلف بازار) و استفاده از پوشش‌های بیمه‌ای و نیز تبعیت شرکت‌ها از رویکردهای مدیریت جامع ریسک متوجه شد، بعلاوه با توجه به انگیزه‌های مدیریت ریسک در گذشته و ظهور الزامات قانونی برای آن، تمایل بیشتری برای اجرای مدیریت ریسک وجود داشته است.

در واقع این موضوع امروزه مشخص شده که پاسخگو بودن شرکت به توانایی بهره‌برداری از فرصت‌های جدیدی که از تغییر شرایط بوجود می‌آید بستگی دارد.

عملکرد بالاتر اقتصادی متاثر از اقدامات مدیریت موثر ریسک

پرویز راد (۱۳۸۱) معتقد است، زمانی که یک شرکت در جلوگیری از اثرات نامطلوب رویدادهای خارجی و نشان دادن واکنش به تغییرات محیطی بهتر عمل کند، در واقع در برابر اثرات اقتصادی نوسانات بازار کمتر حساس می‌شود.

به عبارت دیگر، وقتی شرکتی مدیریت موثر ریسک را اعمال می‌کند، در هنگام انطباق با تغییرات و اختلافات محیطی بهتر عمل کرده و در نتیجه نوسان سودآوری آن کمتر می‌شود. در همین راستا برخی دلایل نشان می‌دهند که عملکرد بهتر اقتصادی می‌تواند از اقدامات مدیریت موثر ریسک ناشی شود، که براساس تحقیقات توربن (۲۰۰۸) به تبیین ۳ دلیل برجسته آن می‌پردازیم.

الف) میانگین کمتر هزینه‌های سرمایه‌ای: ثبات سودآوری در شرکت می‌تواند به کاهش ریسک تجاری شرکت، افزایش احتمال قدرت پرداخت بدهی‌ها و استمرار فرض تداوم فعالیت در شرکت منجر شود. در واقع چنین شرکتی از نظر اعتبار دهنده دارای ریسک پایین‌تری است. از نظر صاحبان سرمایه نیز این شرکت ریسک ورشکستگی کمتری داشته و احتمال اینکه سرمایه پرداخت شده کاهش یابد، خیلی کم بوده و همچنین پیش‌بینی سود سهام دریافتی آتی و سود سرمایه شرکت بالاتر می‌رود.

از طرفی نوسان کمتر سودآوری پروژه‌ها می‌تواند موجب تحریک بیشتر سرمایه‌گذاران بالقوه و به دنبال آن تامین بیشتر سرمایه در دسترس با نرخ بازده کمتر گردد که همگی این عوامل منجر به ایجاد میانگین کمتر هزینه سرمایه با ترکیبی از بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام می‌شود و البته هزینه‌های تامین مالی کمتر منتهی به پرداخت کمتر هزینه بهره و سطح عملکرد اقتصادی بالاتر می‌گردد.

به عبارت دیگر افزایش در دسترس بودن سرمایه می‌تواند منجر به بهبود سطح عملکرد شرکت گردد، چراکه باعث می‌شود شرکت فرصت‌های تجاری مناسبی برای سرمایه‌گذاری در اختیار داشته باشد.

ب) *هزینه‌های بالاتر قراردها:* با وجود اینکه سرمایه‌گذاران از امکان خوبی برای اصلاح یا به روزآوری پرتفوی سهامشان دارند ولی این امکان برای سایر افرادی که با شرکت ارتباط داشته و ذینفع می‌باشند (مانند مشتریان، کارمندان و ...) وجود ندارد.

همچنین امکان تغییر و به روزآوری پرتفوی برای سرمایه‌گذارانی که در شرکت‌های کوچک و دارای حجم اندکی از بازار سهام سرمایه‌گذاری می‌کنند نیز وجود ندارد، چراکه در این‌گونه شرکت‌ها عرضه سهام بر قیمت آنها تأثیر گذاشته و ممکن است منجر به کاهش زیاد قیمت و تحمیل زیان سنگین به دارنده (عرضه کننده) آن‌ها گردد.

حال اگر شرکت به مدیریت ریسک خود توجه کافی نکند، این موضوع بر ارتباط آن‌ها با سهامدارنش تأثیر گذاشته و به دنبال آن بسیاری از معاملات تجاری، آسیب‌پذیر خواهد گردید. در نتیجه طرف‌های معاملاتی شرکت، همانند عرضه‌کنندگان، مشتریان و ... به جهت انجام معامله با شرکت صرف بیشتری را مطالبه خواهند نمود و این امر باعث افزایش هزینه قراردادهای منعقد شده بین شرکت و طرف‌های معاملاتی خواهد گردید.

به طور مثال عرضه‌کنندگان کالا و خدمات ممکن است از شرکت بخواهند تا سریعاً بهای کالا و خدمات قرارداد آن‌ها را پرداخت نماید و یا حتی اگر اوضاع وخیم‌تر باشد، عرضه‌کنندگان کالا و خدمات از شرکت تقاضای پرداخت مبلغ قبل از تحویل کالا و خدمات را داشته باشند.

ممکن است کارمندان شرکت به جهت این‌که ادامه فعالیت شرکت را دائمی و پایدار نمی‌بینند، تمامی وقت و انرژی خود را برای فعالیت در شرکت به کار نگرفته و قسمتی از وقت کاری خود را صرف جستجوی کار دیگر نمایند.

پس به طور خلاصه موارد فوق منجر به تحمیل هزینه‌های بالاتر در شرکت‌هایی می‌گردد که ریسکشان را به خوبی مدیریت نمی‌کنند.

ج) *افزایش سرمایه‌گذاری‌های خاص شرکت:*^۱ هلی و رئور^۲ (۲۰۰۶) در تحقیقی به موضوع پرداخته و عنوان می‌کنند که افزایش ریسک ورشکستگی، موجب کاهش تمایل سهامداران عمده در ایجاد تعهدات بلندمدت در شرکت و همچنین قطع ارتباطات مهمی می‌گردد که در ایجاد ارزش شرکت موثرند.

این در حالی است که سرمایه‌گذاری‌هایی که خاص شرکت هستند، به طور طبیعی سرمایه را به سمت فعالیت‌هایی هدایت می‌نمایند که منجر به اقدامات سودآور و ارزشمند می‌گردد. لذا

1. Firm Specific Investments

2. Heli, Reuer

اگر سرمایه شرکت در راستای اهداف دیگری به کار گرفته شود، زیان بالقوه‌ای (هزینه فرصت از دست رفته) وجود خواهد داشت.

به عنوان مثال وقتی شرکت در انجام تعهدات گذشته خود ناتوان گردد و یا به وعده و تعهدات خود در ارتباط با سایر سازمان‌ها عمل نکند، می‌بایست منابعی که متعهد به انجام آن بوده، به جهت ارتباطات خاص شرکت، به فعالیت‌های دیگر تخصیص دهد، که البته مدیریت موثر ریسک باعث کاهش احتمال وقوع چنین موقعیت‌ها (فعالیت‌های اجرا نشده و یا تکمیل نشده) و تحمیل زیان‌ها بر روی گروه‌های عمده سهامداران می‌گردد.

بنابراین اعمال مدیریت ریسک باعث ایجاد انگیزه قوی در میان سهامداران عمده شرکت می‌شود بطوری‌که منابع خود را در سرمایه‌گذاری‌های خاص به شرکت بسپارند که این سرمایه‌گذاری‌ها می‌تواند شامل تولید محصولات دلخواه یا به کارگیری تکنولوژی‌های خاص در صنایعی با رشد بالای دانش جهت تولید محصولات یا ارائه خدمات باشد.

همچنین این سرمایه‌گذاری‌های خاص شرکت که بوسیله کارمندان، فروشندگان مواد اولیه، مشتریان و شرکاء، ایجاد می‌شود، در واقع نوعی منابع مالی شرکت به حساب می‌آید که غالباً با ارزش و نایاب بوده و مبنایی برای ایجاد ارزش اقتصادی بالاتر و کسب مزایای رقابتی مناسب برای شرکت تلقی می‌گردد.

بدین ترتیب مدیریت جامع ریسک می‌تواند منتهی به ریسک ورشکستگی پایین‌تر شده و از خطر تهدداتی که از رابطه شرکت با مشتریان، فروشندگان مواد، شرکاء، مدیران، کارمندان و غیره بوجود می‌آید، بکاهد که البته این سطح پایین‌تر ریسک انگیزه‌ای برای سهامداران عمده به جهت سرمایه‌گذاری در منابع خاص مورد نیاز شرکت و تهیه ارتباطات تجاری با ارزش بلندمدت فراهم می‌نماید.

دانش، ابداعات و سرمایه فکری^۱

براساس تحقیقات تورین (۲۰۰۸) و چن و زی^۲ (۲۰۰۴) شرکت‌ها می‌توانند از طریق گسترش و ایجاد منابع خاص، با ارزش، نادر، بی‌نظیر و غیر قابل تعویض، صاحب عملکرد بهتر و بالاتر شده، همچنین از مزایای رقابتی قابل تحمل بهره‌مند شوند. که البته آن هم مستلزم وابستگی گسترده‌ای به سرمایه‌گذاری در منابع خاص شرکت‌هایی دارد که ابداعات را به کار گرفته و مشغول به انجام فعالیت‌های تجاری در صنایعی با سطح رشد بالای دانش می‌باشند که همگی بوسیله سرمایه فکری انسان‌ها حمایت می‌شوند.

در همین راستا امروزه نیز موضوع ترکیب دانش‌های مختلف به منظور کسب منافع بیشتر برای سازمان به عنوان قابلیت ترکیبی دانش شرکت‌ها، مدیریت جهانی دانش و غیره مورد بحث قرار می‌گیرد.

1. Knowledge, Innovation & Intellectual Capital

2. Chen & Xie

بدین ترتیب شرکت‌های خلاق که در صناعی با رشد دانش بالا فعالیت می‌کنند، مانند شرکت‌های تولید کامپیوتر یا شرکت‌های خدماتی بر مبنای دانش‌های متفاوت، تمرکز بیشتری بر روی تکنولوژی پیشرفته داشته و بالطبع باید وابستگی بیشتری نیز به گسترش منابع خاص شرکت داشته باشند.

در واقع می‌توان گفت محیط‌های تجاری خلاق می‌تواند شامل صناعی با تکنولوژی تولیدی خودکار از قبیل شرکت‌های کامپیوتری، ابزارهای اندازه‌گیری، تجهیزات دارویی و ... باشد. اما باید در نظر داشت که وابستگی شدید به تکنولوژی پیشرفته در فعالیت‌های تجاری، ارتباط زیادی به سرمایه‌گذاری‌های خاص شرکت‌هایی دارد که سهامداران عمده آن‌ها مطمئن‌اند این دانش خاص در ارتباطات با مشتریان، فروشندگان مواد اولیه، شرکاء، مدیران و کارمندان به کار گرفته می‌شود.

همچنین فعالیت‌های حرفه‌ای خدماتی که مبتنی بر دانش می‌باشند، شامل حساسی، مشاوره، مهندسی، برنامه‌ریزی، ساخت نرم افزار و غیره احتیاج دارند که سهامداران عمده آن‌ها در شرکت‌هایی مناسب سرمایه‌گذاری کنند که از رفتارهای مبتکرانه حمایت خوبی کرده و در نتیجه مبنایی برای ایجاد مزایای رقابتی قابل تحمل و مناسب تشکیل گردد.

بنابراین با وجود این توضیحات می‌توان گفت، ابداعات منجر به تولید محصولات، ارائه خدمات و اجرای فرآیندهای جدید و به طور کلی معرفی راه‌های سازندگی و انجام جدید کارها در سازمان می‌گردد که البته توجه مداوم به موضوع ابداعات، منجر به ایجاد تعهداتی در جهت فعالیت‌های تحقیق و توسعه شده که آن هم به ارتباطات سهامداران عمده و انگیزه آن‌ها به گسترش منابع خاص و بی‌نظیر شرکت بستگی دارد.

در واقع ابداعات تلاشی در جهت ایجاد فرصت‌های تجاری جدید است که می‌تواند مبنایی برای ایجاد مزایای رقابتی مناسب، فراهم سازد. همچنین سرمایه‌گذاری در ابداعات می‌تواند برای شرکت فرصت‌های تجاری بیشتری فراهم کند و باعث انعطاف پذیری بیشتر شرکت گردد. البته علت اصلی اختلاف ارزش بازار و ارزش دفتری نیز مربوط به ارزش آتی قدرت سازندگی بالقوه دانش انسان‌ها و مسائل مربوط به آن می‌شود. پس دانش بشری و سرمایه‌های فکری مربوط به آن یک شرط لازم برای شرکت در شناخت منابع با ارزش و مناسب در استفاده‌های تجاری می‌باشد. در واقع سرمایه‌های فکری که در افراد وجود دارد بوسیله ارتباطات انسان‌ها رشد و گسترش داشته و منجر به تغییر ایده‌های جدید، آشکار شدن چشم اندازهای مختلف، تفسیر شرایط بازار و... می‌گردد.

حال اگر شرکت در نشان دادن واکنش به ریسک‌های خارجی ضعیف عمل کند، احتمال ورشکستگی زیاد شده که خود آن نیز عاملی بازدارنده برای سهامداران عمده، در سرمایه‌گذاری‌های خاص شرکت و بالطبع ایجاد ابداعات مهم و تلاش‌های توسعه و پیشرفت در شرکت تلقی می‌گردد. این در حالی است که مدیریت موثر ریسک باعث کاهش بی میلی

سهامداران عمده در ایجاد تعهدات بلندمدت (که برای خلق ارزش مناسب شرکت مهم هستند) شناخته می‌گردند.

بدین ترتیب مدیریت موثر ریسک می‌تواند باعث تشویق سهامداران عمده به سپردن منابع در سرمایه‌گذاری‌های خاص شرکت‌ها و ارتقاء کسب منافع بیشتر بشود. همچنین اهمیت خاصی که در موضوعات ابداعات، صنایع با رشد دانش بالا و بر مبنای سرمایه فکری انسان‌ها به سرمایه‌گذاری خاص شرکت داده می‌شود، به دلیل وجود اثربخشی عملکرد مدیریت جامع ریسک، خصوصاً شرکت‌های فعال در محیط‌های تجاری می‌باشد.

رفتارهای کارکردی و عملکردی

رئائیان (۱۳۸۴) معتقد است که رفتار، مجموعه فعالیت‌ها است که بروز عینی آن از طریق کارکردها و عملکردها آشکار می‌شود. مدیریت رفتار از موضوعات با اهمیت در ادبیات مدیریتی است که در اداره امور مورد توجه مدیران قرار می‌گیرد.

رهنمای رودپشتی و زمردیان (۱۳۸۶) ریسک را احتمال انحراف از بازده مورد انتظار تعریف می‌کنند که در راستای اهداف کسب و کار مورد توجه قرار می‌گیرد. بنابراین جهت افزایش اثربخشی (میزان دستیابی به اهداف تعریف شده) اعمال مدیریت ضروری می‌باشد و چنانچه با اعمال مدیریت بتوان بیشترین نشانه‌های حاصل از رفتارهای کارکردی مدیران را در مرحله تصمیم‌گیری (که در عملکرد آشکار می‌شود) شناسایی و عینیت بخشید، آنگاه کیفیت مدیریت ریسک معنی پیدا می‌کند. در همین راستا یکی از روش‌های مرتبط، توجه به ابداعات و نوآوری‌هایی است که در اعمال مدیریت ریسک بسیار حائز اهمیت می‌باشد. در بررسی مبنای نظری و علمی، وجود ارتباط بین مدیریت موثر ریسک و سطح عملکرد به عنوان متغیر سنجش رفتارهای کارکردی و عملکردی پیرامون سرمایه‌گذاری شرکت‌ها در ابداعات و سرمایه‌های فکری تایید شده است.

فرضیه‌های تحقیق

در این مقاله به دنبال نشان دادن ارتباط مدیریت جامع ریسک براساس تحقیق توربن و سطح عملکرد شرکت در جامعه مورد مطالعه یعنی شرکت‌های پذیرفته شده و فعال در بورس اوراق بهادار تهران هستیم. برای بررسی موضوع این تحقیق ۳ فرضیه ذیل مورد بررسی قرار گرفتند. البته از آنجا که در این تحقیق از دو نسبت متفاوت برای اندازه‌گیری سطح عملکرد شرکت استفاده گردید، لذا هر فرضیه با دو نسبت متفاوت سطح عملکرد شرکت (ROA و ROI) به طور جداگانه مورد آزمون قرار گرفته است.

فرضیه اول: بین مدیریت جامع ریسک و سطح عملکرد شرکت ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: مدیریت جامع ریسک در شرکت‌هایی که در ابداعات سرمایه‌گذاری می‌کنند، ارتباط معنادارتری با سطح عملکرد شرکت دارد. در واقع هرچقدر میزان هزینه‌های تحقیق و توسعه در شرکت بالاتر رود (ابداعات بیشتر گردد) ارتباط بین مدیریت جامع ریسک و سطح عملکرد شرکت معنادارتر می‌شود.

فرضیه سوم: مدیریت جامع ریسک در شرکت‌هایی که سطح بالاتری از سرمایه‌گذاری فکری انسان‌ها در اختیاردارند، ارتباط معنادارتری با سطح عملکرد شرکت دارد. به عبارت دیگر هرچقدر میزان سرمایه‌های فکری در شرکت بیشتر گردد، ارتباط بین مدیریت جامع ریسک و سطح عملکرد شرکت معنادارتر می‌شود.

متغیرهای تحقیق

متغیرهای تحقیق حاضر براساس تحقیق توربن بشرح زیر تدوین و ارائه شده است:

مدیریت جامع ریسک: از تقسیم انحراف استاندارد خالص فروش سالیانه بر انحراف استاندارد نسبت‌های ROA و ROI (بطور جداگانه) طی میانگین دوره ۶ ساله محاسبه می‌شود. این نسبت بعنوان یک متغیر مستقل در محاسبات آماری تحقیق شناخته می‌گردد.

سطح عملکرد شرکت: با نسبت‌های ROA از تقسیم سود (زیان) خالص بر متوسط اول و آخر دوره جمع کل دارایی‌های شرکت و نسبت ROI از تقسیم سود (زیان) خالص بر جمع حقوق صاحبان سهام و بدهی بلند مدت شرکت محاسبه می‌شود. این نسبت‌ها بعنوان متغیر وابسته در محاسبات آماری تحقیق شناخته می‌شوند که در حقیقت می‌تواند یکی از علائم رفتارهای کارکردی و عملکردی البته نتایج آن باشد.

ابداعات (نوآوری): از تقسیم هزینه‌های تحقیق و توسعه رخ داده برای محصولات و خدمات جدید بر کل خالص فروش شرکت محاسبه می‌شود. این نسبت بعنوان یک متغیر مستقل در محاسبات آماری تحقیق شناخته می‌گردد.

نسبت ارزش بازار به دفتری سهام شرکت: از تقسیم ارزش بازار سهام در جریان بر ارزش دفتری سرمایه شرکت محاسبه می‌شود و نشان‌دهنده اثرات عملکرد مدیریت جامع ریسک در شرکت می‌باشد که آنهم متکی بر سرمایه فکری است.

سرمایه فکری می‌تواند اختلاف ارزش زیادی بین ارزش بازار و ارزش دفتری دارایی‌های اساسی ایجاد کند که به ارزش آتی قدرت خلاقیت دانش انسان مربوط می‌شود. این نسبت بعنوان یک متغیر مستقل در محاسبات آماری تحقیق شناخته می‌گردد.

اندازه شرکت: با لگاریتم عادی کل دارایی‌ها انجام می‌شود و به عنوان یک متغیر کنترل در تجزیه و تحلیل رگرسیون وارد می‌گردد.

اهرم مالی: این اهرم روی ریسک تجاری شرکت اثر گذاشته و بعنوان یک ابزار کلی مدیریت ریسک که روی اثربخشی و عملکرد مدیریت ریسک اثر می‌گذارد شناخته می‌گردد. در واقع از آنجا که یکی از راه‌های تامین مالی شرکت، اخذ بدهی‌های بلند مدت است، بنابراین شرکت‌ها همواره با ریسک پرداخت این بدهی‌ها در سررسید و بهره آنها مواجه می‌باشند. پس به نوعی می‌توان گفت هر چقدر میزان بدهی بلند مدت شرکت بیشتر گردد، ریسک تجاری شرکت نیز بالاتر می‌رود، لذا این نسبت که از تقسیم بدهی بلندمدت بر کل حقوق صاحبان سهام شرکت محاسبه می‌گردد (به دلیل اینکه میزان بدهی بلندمدت شرکت‌ها با یکدیگر تفاوت دارد) به عنوان یک متغیر کنترل در تجزیه و تحلیل رگرسیون وارد می‌شود.

همچنین متذکر می‌گردد در این تحقیق اندازه‌گیری سطح عملکرد شرکت، مدیریت جامع ریسک، ابداعات و اهرم مالی بطور میانگین طی ۶ سال گرفته می‌شود، تا اثرات نامطلوب سال به سال را طی دوره مورد بررسی به حداقل برساند.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر پیمایشی - اکتشافی از نوع همبستگی است که در تحلیل از رگرسیون دو متغیره استفاده می‌شود بطوری که میانگین سطح عملکرد ۶ ساله نسبت‌های ROA و ROI بعنوان متغیرهای وابسته و متغیر مدیریت جامع ریسک، نوآوری، نسبت ارزش بازار به دفتری، بعنوان متغیرهای مستقل و اندازه شرکت و اهرم مالی بعنوان متغیر کنترل شناخته می‌شوند. اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و با بررسی اسناد و مدارک (صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه آن) موجود در بورس تهران مربوط به سال‌های ۱۳۸۱ لغایت ۱۳۸۶ گردآوری شده است. جامعه آماری شامل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده که شامل ۳۰ صنعت مختلف با ۴۵۰ شرکت می‌باشد. جامعه مورد مطالعه، شامل انتخاب تمام شرکت‌هایی از جامعه آماری است که شرایط ذیل را دارا باشند:

۱) صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه آن طی سال‌های ۱۳۸۱ لغایت ۱۳۸۶ قابلیت دسترسی داشته باشد. لازم به توضیح می‌باشد برای انجام آزمون تجربی فرضیات، دوره زمانی ۶ ساله برای تحقیق تعیین گردیده است.

۲) اطلاعات مربوط به قیمت بازار سهام شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار طی دوره زمانی مورد مطالعه قابلیت دسترسی داشته باشد.

۳) هزینه تحقیق و توسعه جزء اقلام یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی شرکت‌ها گزارش شده باشد.

لذا اندازه نمونه پس از بررسی تمامی شرکت‌های معامله شده در بورس (جامعه آماری)، تنها ۵۲ شرکت از ۱۳ گروه صنعتی مختلف ذیل بوده که شرایط فوق را دارا می‌باشند.

«صنعت خودرو و ساخت قطعات، ماشین آلات و تجهیزات، سایر محصولات کانی غیرفلزی، استخراج معادن، منسوجات، انواع فرآورده‌های غذایی و آشامیدنی، مواد و محصولات شیمیایی، ماشین‌آلات و دستگاههای برقی، لاستیک و پلاستیک، ساخت محصولات فلزی، فرآورده‌های نفت و کک و سوخت هسته‌ای، سایر وسایل حمل و نقل، ساخت رادیو و تلویزیون و دستگاههای ارتباطی».

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

در این تحقیق نحوه آزمون فرضیات براساس مبانی نظری ارائه شده توسط سرمد، بازرگان و حجازی (۱۳۸۰) و صالحی صدقیانی و ابراهیمی (۱۳۷۸)، بدین صورت خواهد بود که ابتدا در فرضیه اول همبستگی بین دو متغیر سطح عملکرد شرکت (متغیر وابسته) و مدیریت جامع ریسک (متغیر مستقل) مورد آزمون قرار می‌گیرد، سپس در فرضیات دوم و سوم، دو متغیر فوق به ترتیب با متغیرهای نوآوری (معرف میزان هزینه‌های تحقیق و توسعه) و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری (معرف میزان سرمایه فکری) مورد آزمون قرار می‌گیرد.

از طرفی اندازه شرکت که با میزان کل دارایی‌های آن سنجیده می‌شود، می‌تواند بر قابلیت مدیریت ریسک و نتایج سطح عملکرد شرکت اثر بگذارد، در واقع شرکت‌های انتخاب شده برای آزمون تحقیق از نظر جمع دارایی‌ها یکسان نمی‌باشند، همین‌طور اهرم مالی (که می‌تواند متأثر از شرایط خاص محیط تجاری صنایع مختلف باشد) بر ریسک تجاری شرکت اثرگذار می‌باشد. به عبارتی به دلیل تفاوت شرکت‌ها در میزان استفاده از بدهی‌های بلندمدت در تامین مالی شرکت و به دنبال آن ریسک بازپرداخت اصل و بهره این بدهی‌ها، دو متغیر کنترل اندازه شرکت و اهرم مالی در تجزیه و تحلیل رگرسیون دو متغیره وارد می‌گردند.

لازم به توضیح می‌باشد متغیر سطح عملکرد شرکت در ۳ فرضیه تحقیق بطور جداگانه با نسبت‌های ROA و ROI مورد آزمون قرار خواهد گرفت.

تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها و نتایج آن

برای آزمون این فرضیه‌ها از معادله رگرسیون خطی استفاده شده است و نتایج نشان‌دهنده وجود ارتباط معنادار مابین مدیریت جامع ریسک و سطح عملکرد شرکت می‌باشد. البته از آنجا که میزان ضریب تعیین تعدیل شده (R^2) در فرضیات دوم و سوم به ترتیب با اعمال متغیر ابداعات و سرمایه فکری در مقایسه با ضریب تعیین تعدیل شده (R^2) فرضیه اول (که بدون در نظر گرفتن ابداعات و سرمایه فکری می‌باشد) بیشتر گردیده است، لذا می‌توان نتیجه گرفت که انجام هزینه‌های ابداعات و به کارگیری سرمایه‌های فکری در شرکت به طور نسبی به بهبود

عملکرد شرکت می‌انجامد. در همین راستا جدول ۱ به طور خلاصه بیانگر نتایج حاصل از آزمون فرضیات می‌باشد.

جدول ۱. نتایج حاصل از آزمون فرضیات

میزان ضریب تشخیص تعدیل شده	تعریف متغیرها	معادله رگرسیون	ارتباط معنادار طبق جدول ANOVA	شرح
٪۱۹	$Y =$ سطح عملکرد شرکت $X =$ مدیریت جامع ریسک	$y = .456X + .111$	وجود دارد	فرضیه اول «مدیریت جامع ریسک (Risk _{ROA}) و سطح عملکرد (ROA)»
٪۱۶	$Y =$ سطح عملکرد شرکت $X =$ مدیریت جامع ریسک	$y = .422X + .176$	وجود دارد	فرضیه اول «مدیریت جامع ریسک (Risk _{ROI}) و سطح عملکرد (ROI)»
٪۲۶	$Y =$ سطح عملکرد شرکت $X_1 =$ مدیریت جامع ریسک $X_2 =$ ابداعات	$y = .434X_1 + .293X_2 + .08$	وجود دارد	فرضیه دوم «مدیریت جامع ریسک (Risk _{ROA}) و سطح عملکرد (ROA)»
٪۱۶	$Y =$ سطح عملکرد شرکت $X =$ مدیریت جامع ریسک	$y = .422X + .176$	وجود دارد	فرضیه دوم «مدیریت جامع ریسک (Risk _{ROI}) و سطح عملکرد (ROI)»
٪۳۹	$Y =$ سطح عملکرد شرکت $X_1 =$ مدیریت جامع ریسک $X_2 =$ سرمایه فکری $X_3 =$ اهرم مالی	$Y = .379 X_1 + .461 X_2 - .258 X_3 + .089$	وجود دارد	فرضیه سوم «مدیریت جامع ریسک (Risk _{ROA}) و سطح عملکرد (ROA)»
٪۲۱	$Y =$ سطح عملکرد شرکت $X_1 =$ مدیریت جامع ریسک $X_2 =$ سرمایه فکری	$y = .418 X_1 + .249 X_2 + .109$	وجود دارد	فرضیه سوم «مدیریت جامع ریسک (Risk _{ROI}) و سطح عملکرد (ROI)»

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه نشان داده شد که اولاً میان سطح عملکرد به عنوان علائم رفتاری کارکردها و مدیریت جامع ریسک شرکت‌ها ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد و اگر شرکت‌ها در راستای کنترل بیشتر و بهتر پیدایش شرایط نامساعد ناشی از انواع ریسک‌هایی که شرکت در معرض آن‌ها قرار می‌گیرد تلاش کنند، این امر به بهبود عملکرد شرکت‌ها منجر می‌گردد. ثانیاً اگر شرکت‌ها در زمینه سرمایه‌های فکری سرمایه‌گذاری بیشتری انجام بدهند و در واقع بتوانند به گسترش و ایجاد منابع خاص، با ارزش، نادر، بی‌نظیر و غیر قابل تعویض بپردازند، صاحب عملکرد بهتر و بالاتر شده و همچنین می‌توانند از مزایای رقابتی قابل قبول بهره‌مند شوند که البته آن هم مستلزم وابستگی گسترده‌ای به سرمایه‌گذاری در منابع خاص شرکت‌هایی دارد که ابداعات را به کار گرفته و مشغول به انجام فعالیت‌های تجاری در صناعی با سطح رشد بالای دانش می‌باشند که همگی بوسیله سرمایه فکری حمایت می‌شود. به عبارتی دیگر نتایج مطالعه نشان می‌دهد، رفتارهای کارکردی مدیران که به عنوان شاخص عملکردی آن‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد، با مدیریت جامع ریسک، که آن نیز گویای فعالیت‌های مدیران بوده و در قالب رفتار بروز می‌یابد، رابطه مثبت و معنادار داشته و هرچه نوآوری در فعالیت‌های

مدیران مورد توجه قرار گیرد و در تصمیم‌گیری آن‌ها منظور شود و به عنوان شاخص عملکردی و کارکردی آن‌ها تلقی گردد، قطعاً منجر به بالا رفتن سطح دانش شده و این امر گویای ارتقای سرمایه فکری انسان‌ها می‌باشد.

منابع

۱. پرویز راد، پیمان، (۱۳۸۱)، "از اندازه‌گیری عملکرد تا مدیریت عملکرد"، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت کیفیت، تهران.
۲. رضائیان، علی (۱۳۸۴)، "مدیریت رفتار سازمانی"، انتشارات سمت.
۳. رهنمای رودپشتی، فریدون، زمردیان، غلامرضا (۱۳۸۶) "مجموعه مباحث مدیریت مالی"، انتشارات شهر آشوب.
۴. سرمد، زهره، بازرگان، عباس، حجازی، الهه، (۱۳۸۰)، "روش‌های تحقیق در علوم رفتاری"، چاپ پنجم تهران، انتشارات آگاه.
۵. صالحی صدقیانی، جمشید و ابراهیمی، ایرج، (۱۳۸۵)، "آمار و کاربرد آن در مدیریت (۲ و ۱)"، چاپ اول، انتشارات هستان.
۶. ماهنامه تدبیر، علمی آموزشی در زمینه مدیریت، "مدیریت ریسک رویکردی نوین برای ارتقای اثربخشی سازمان‌ها"، سال هفدهم شماره ۱۶۹، خرداد.
۷. مهرگان، محمد رضا (۱۳۸۳)، "مدل‌های کمی در ارزیابی عملکرد سازمان‌ها: تحلیل پوششی داده‌ها"، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
8. Bozbura, T. (2004), "Measurement and Application of Intellectual Capital in Turkey ". the Learning Organization. vol.:11 (4/5), Pp: 357-367.
9. Barney, J. B. and J. Reuer, (2003), "Stimulating Firm-Specific Investment through Risk Management" Long Range Planning, Pp: 49-59.
10. Chen, J. z. and Y.H. Xie, (2004), "Measuring Intellectual Capital: a New Model and Empirical Study", journal of intellectual capital, Vol.: 5 (1), Pp: 85-100.
11. Heli, W., (2005) "Risk: The Interfaces of Strategy and Finance", vol.:36, (1), Pp.49-59.
12. Heli, Wang and J. Reuer, (2006), "Risk Reduction through Acquisitions: The Roles of Firm-Specific Investments and Agency Hazards", Advances in Mergers and Acquisitions.
13. Manuel E. G., (2007) "Innovation and Risk Management Eduar DOG, Manuel, Affiliation unknown," Portuguese Economists Association; UNIAUDAX - Centro de Investigação e Apoio ao Empreendedorismo e Empresas Familiares.

-
14. Torben J., Andersen, (2008), " The Performance Relationship of Effective Risk Management: Exploring the Firm-Specific Investment Rationale "long range planning, Vol.: 41, (2), Pp:155-176.